

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ

*О.М. Данканіч,
аспірантка*

Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті розглянуто інструменти фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в зарубіжних країнах на регіональному рівні. Визначено заходи, які варто запровадити в Україні з метою оптимізації фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в регіоні.

Ключові слова: *фінансове забезпечення вищої освіти, регіональний рівень, ВНЗ, студент, залучення коштів, фандрайзинг.*

В статье рассмотрены инструменты финансового обеспечения развития высшего образования в зарубежных странах на региональном уровне. Определены мероприятия, которые желательно внедрить в Украине с целью оптимизации финансового обеспечения развития высшего образования в регионе.

Ключевые слова: *финансовое обеспечение высшего образования, региональный уровень, вузы, студент, привлечение средств, фандрайзинг.*

Постановка проблеми. Функціонування та розвиток вищих навчальних закладів регіону й надання населенню можливості одержання якісної освіти при відповідному рівні доступності залежить від фінансового забезпечення та конкурентоспроможності освітніх послуг. Необхідність пошуку додаткових фінансових ресурсів для сфери вищої освіти як фактора регіонального розвитку є досить актуальним питанням, для вирішення якого можна просто використати наявний досвід та адаптувати його до регіональних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід державного фінансування розвитку вищої освіти в регіонах різних країн світу досліджується у працях таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як Н. Барр [13], М. Лі [16], П.Р. Орзаг, Т.Дж. Кейн [15], П.Р. Гетха [14], Г.П. Норд, Н.О. Руденко [8]. Використання блок-грантів досліджувалось у працях Н.В. Василькової

[2], В.Г. Халіна, Г.В. Чернової [12] виділяють регіональні чинники, що враховуються при використанні нормативно-подушового методу фінансового забезпечення розвитку вищої освіти. Існує також підхід до фінансування розвитку вищої освіти шляхом збільшення регіональних податків. Використання ефективних інструментів фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в регіоні через здійснення інвестицій в освіту досліджують С. В. Качула [4], І.Н. Молчанов [7], розвиток фандрайзингу, ендаументу та інших форм фінансування через благодійні фонди вивчають В. Кучерносов [5], О.Г. Філатова [11].

Мета дослідження полягає у визначенні нових джерел покращання фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні та її регіонах на основі вивчення міжнародного досвіду фінансового забезпечення розвитку сфери вищої освіти.

Виклад основного матеріалу.

Потреба пошуку альтернативних або додаткових джерел фінансування вищої освіти виникає тому, що її фінансове забезпечення не може бути покрито повністю за рахунок державних коштів [16]. У світі виділяються 3 основних джерела фінансування вищої освіти: державні фінансові ресурси, приватні фінансові ресурси (особисті як плата за навчання) та інші джерела фінансування (так звані спонсорські). На цій підставі Г.П. Норд і Н.О. Руденко виділяють три базових типи функціонування вищих навчальних закладів (ВНЗ) у світі: 1) ВНЗ, діяльність яких фінансується виключно за рахунок державних коштів; 2) фінансування виключно за недержавні кошти; 3) використання змішаного фінансування у різних пропорціях [8, с.342]. За напрямом фінансування державні кошти виділяються для кожного конкретного ВНЗ або на навчання конкретного студента, при цьому залишаючи за ним право вільного вибору ВНЗ і типу фінансового забезпечення його навчання.

З розвитком системи вищої освіти в регіоні майже інерційно удосконалювалося його фінансове забезпечення. Через необхідність нормальної конкурентоспроможності та можливості виживання в ринкових умовах ВНЗ були змушені використовувати регіональні інструменти фінансового забезпечення для свого розвитку.

Аналіз досвіду державного фінансування розвитку вищої освіти в регіонах світу вказує на тенденцію, особливо в Західній Європі, до розподілу державних коштів через блок-гранти - фінансові субсидії, які охоплюють кілька категорій витрат. Базове фінансування у вигляді блок-грантів університети отримують у Австрії, Бельгії (фламандська спільнота), Естонії, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Словаччині, Великій Британії [2, с. 46].

Іншим інструментом державної підтримки регіонального розвитку вищої

освіти є нормативно-подушове фінансування, що активно використовується в Росії. Такий інституціональний механізм поєднує фінансування зі справедливим розподілом ресурсів, дозволяє підвищити ефективність використання коштів ВНЗ. Під нормативом подушового фінансування розуміють обсяг фінансових коштів (розмір субсидій), що виділяються державою вищому навчальному закладу в розрахунок на одного студента по конкретній освітній програмі з урахуванням особливостей, типу, виду, статусу ВНЗ і специфіки реалізованих освітніх програм. Диференціація нормативу подушового фінансування є доцільною: за рівнями вищої освіти; за спеціальностями і напрямками підготовки; за формою навчання; залежно від місця розташування ВНЗ (з урахуванням регіональних особливостей функціонування ВНЗ) [12]; з точки зору забезпечення цільового використання коштів, що виділяються суб'єктам вищої освіти з бюджету та інших централізованих джерел для фінансування регіональних бюджетів вищої школи; з точки зору встановлення, з урахуванням особливостей регіонів і спеціалізації ВНЗ, порядку визначення розмірів субвенцій доведення їх до окремих національних адміністративно-територіальних утворень і конкретних ВНЗ [7]. Використання нормативно-подушового методу фінансового забезпечення розвитку вищої освіти дає можливість враховувати регіональні чинники для розрахунку ефективного рівня фінансового забезпечення розвитку вищої освіти регіону.

Існує також підхід, який передбачає перекладання відповідальності за розвиток вищої освіти на регіональні органи влади. Це означає, що кошти на її фінансування повинні забезпечуватися прямо або побічно шляхом збільшення регіональних податків [10].

Як зазначає П.Р. Гетха (R.P. Geetha), однією з ефективних форм ощадливого фінансового забезпечення розвитку вищої освіти, що використовується в Індії, є навчальні курси вузького спрямування (micro-specific) при спеціалізованих ВНЗ в

регіоні. Ця форма має як переваги, так і недоліки. Перевагою є те, що надання освітніх послуг є вузькоспеціалізованим. Воно потребує мало часу і витрат, оскільки застосовується для осіб з певною базовою освітою, тобто є формою перепідготовки персоналу. Недоліком цієї форми є те, що вона повністю залежить від попиту на специфічні, вузькоспеціалізовані знання. Як правило, діяльність закладів цієї форми освіти залежить від темпів інноваційного прогресу і потреби підприємств у фахівцях відповідного профілю. У зв'язку з цим фінансування діяльності таких курсів здійснюється переважно замовниками, які хочуть забезпечити собі конкурентоспроможність. Це свідчить про те, що вища освіта не тільки задовольняє зростаючі потреби, а й реалізує величезний і швидкий прибутковий потенціал. Зокрема, поява форми додаткового фінансового забезпечення зумовлює приватизацію вищої освіти, що функціонує на основі базової освіти споживачів освітніх послуг, яка виникла в декількох формах і видах в останнє десятиліття в Індії [14].

За оцінками експертів, у міжнародній практиці вищої освіти існує декілька тисяч різноманітних способів матеріальної підтримки студентів. Джерела фінансової допомоги можна розділити на державні й приватні. Цінний досвід у цьому питанні нагромаджено у США. Тут матеріальна підтримка студентів з державних фондів надається тільки громадянам США, які мають статус постійного жителя США (крім програм академічного обміну, витрати яких зазвичай фінансуються урядом країни студента). Крім того, студенти можуть користуватися позиками для оплати свого навчання. Цими позиками (university loans) можуть скористатися як студенти, що здобувають ступінь бакалавра, так і ті, хто навчається далі. Іноземним студентам позики надаються тільки у випадку, якщо громадянин США виступить гарантом (guarantor) її повернення. На відміну від інших видів допомоги, позики необхідно повертати після закінчення навчання протягом певного періоду часу (5, 10, 15

років) [9]. Головна тенденція у більшості країн, що звертаються до студентських позик, - це надання можливості студентам інвестувати в їх власну вищу освіту. В той же час, більшість із цих позик ще не забезпечує достатній для держави прибуток, оскільки значною мірою вони мають характер субсидій, тому що відслідковується тенденція надмірного непогашення отриманих позик.

Самостійне значення має найбільш складний механізм додаткового фінансування - кредитування, яке потребує більш детального розгляду численних регіональних особливостей, що мають свої специфічні прояви у кожному конкретному регіоні світу та у формі вираження кредитних відносин.

Відносно другого аспекту доходів вищої освіти, а саме плати за навчання, у ВНЗ Сполучених Штатів вона є досить високою. Також тут наявний приватний некомерційний сектор, залежний від філантропії та спонсорства. Для європейських країн характерною є низька, тільки номінальна плата за навчання, що може бути навіть відсутньою. Варто зазначити, що, крім вартості навчання, у ВНЗ США існує ще ряд зборів (fees), тому повний бюджет навчання студента складається з вартості навчання (з додатковими зборами), вартості книг та супутніх матеріалів, витрат на проживання, харчування, транспорт [9, 15].

Протилежною є ситуація у приватних навчальних закладах Індії, де плата за навчання є непомірною, оскільки ВНЗ майже повністю залежать від студентських платежів. Навчатися тут мають право всі, хто бажає та потребує вищої освіти. За таким принципом працюють і підтримують розвиток вищої освіти у світі благодійні фонди та міжнародні донорські організації.

В останні десятиліття фінансове забезпечення розвитку вищої освіти на регіональному рівні пов'язане з бурхливим розвитком сектора неприбуткових громадських організацій (НГО). Діяльність НГО пов'язана зі становленням та розвитком фандрайзингу (з англ. fund – фонд: кошти,

фінансування, raise – підвищувати: знаходження, збір) - методика пошуку (у широкому сенсі) джерел фінансування, необхідних для здійснення діяльності НГО з реалізації неприбуткових програм і проектів [5]. Згідно з О.Г. Філатовою, фандрайзинг означає цілеспрямований пошук або збір спонсорських коштів: для здійснення соціально значущих проектів, програм та акцій або підтримки соціально значущих інститутів. Фандрайзинг може набувати різних форм. Традиційними джерелами фінансування є: пожертви, вкладення спонсорів - комерційних і державних організацій; проведення благодійних заходів зі збору коштів; гранти, що розподіляються різними фондами; фінансування з державного бюджету; пожертви приватних осіб та ін. [11, с. 38-39].

Благодійницькі фонди (далі БФ) - найбільш поширене в світі джерело фінансування розвитку вищої освіти. Згідно з даними Центру Європейських Фондів (EFC), в США зареєстровано близько 40 тисяч подібних організацій, в Європі їх кількість коливається від 80 до 100 тисяч. Річні бюджети фондів дуже сильно різняться: від десятків тисяч до сотень мільйонів доларів. Існують кілька класифікацій БФ. За географічною ознакою БФ можна ділити на: місцеві, регіональні фонди; національні фонди; міжнародні фонди. Виходячи з джерел фінансування, БФ поділяються на: асоційовані (корпоративні) фонди; державні (міждержавні); незалежні (приватні) [5].

На особливу увагу заслуговують ендаумент-фонди, або фонди цільового використання капіталу для підтримки освіти і науки. Кошти цих фондів виступають не тільки додатковим джерелом доходу для бюджетних і приватних освітніх установ, але і механізмом заохочення найбільш ефективних і конкурентоспроможних ВНЗ, що дозволяє їм розвивати стратегічні напрями освітньої та наукової діяльності. Капітал фонду створюється за рахунок пожертвувань, інвестується на фондовому ринку, а отримані доходи від управління фондом йдуть на потреби одержувача пожертвувань, тобто не в комерційних

цілях. Варто зазначити, що діяльність БФ структурує регіональну благодійність, яка має досить хаотичний характер.

Можливість навчатись у ВНЗ або доступність вищої освіти та сприяння її підвищенню найяскравіше проявляється в коледжах і університетах США. Тут завдяки залученню недержавних коштів на один бюджетний долар надається освітніх послуг більше, ніж у будь-якій іншій країні. Це є можливим завдяки: 1) дуже доступній вступній політиці; 2) можливості для студентів навчатись в місцевих, регіональних коледжах і університетах до ступеня бакалавра (так звана коротка програма – «short-cycle») та отримувати знижку в оплаті навчання (для місцевих жителів); 3) дуже великому обсягу фінансової допомоги з боку батьків, спонсорів чи держави (кредитування вищої освіти) [13].

У своєму дослідженні Л.І. Іщук зазначає, що останнім часом все більшого поширення в багатьох країнах Східної Європи набуває інтерактивне навчання. Воно дозволяє значно скоротити витрати, оскільки в ході навчального процесу значний обсяг програмних питань переноситься на самопідготовку студентів, внаслідок чого зменшується фінансування викладачів. У цьому випадку без збільшення витрат навчальний процес може стати більш ефективним [3].

Ще більшої ефективності без збільшення витрат можна досягти за допомогою створення дистанційної системи вищої освіти. Проте зменшення витрат на освіту не повинне призводити до погіршення її якості: витрати необхідно не просто зменшувати, а фактично мінімізувати їх шляхом використання наявних можливостей. Рейтинг витрат на освіту за критерієм якості й доступності дозволяє наочно побачити ранжирування витрат студента на отримання знань згідно з типом фінансування, що, в свою чергу, впливає на його індивідуальний розвиток (табл. 1).

Рейтинг витрат на освіту студентом за критерієм якості й доступності

Ранг	Вид фінансування	Переваги	Недоліки
Високі	Плата за навчання Самофінансування Кредитування	Якість	Фінансова неспроможність, недоступність
Помірні	Державна підтримка, стипендія, нормативно-подушове фінансування	Якість	Обмеженість вибору ВНЗ
Мінімальні	Самоосвіта, грант, фандрайзинг	Доступність	Якість

Джерело: Складено автором

Під якістю вищої освіти пропонуємо розуміти сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства [1]. Доступність вищої освіти ми визначаємо як можливість здобуття вищої освіти за бажаним напрямом і спеціальністю, залежно від індивідуального прагнення та можливостей фінансового забезпечення.

Як показує міжнародний досвід, вища освіта залишається специфічною сферою, тому для її розвитку необхідне не руйнування усталених традицій, а раціональне їх поєднання з інноваціями. Крім того, модернізація освіти не може здійснюватися лише як «відомчий» проект, обмежений рамками освітнього співтовариства, оскільки порушується паритетність усіх учасників системи освіти (учнів, студентів, батьків, навчальних закладів, громадських організацій, держави). Отже, визначення раціональних напрямів модернізації та розвитку вищої освіти постає як регіональне та загальнонаціональне завдання [6, с. 284].

Сучасні тенденції розвитку вищої освіти дають нам можливість зрозуміти такий причинно-наслідковий зв'язок. Дієва система профтестів зі школи з подальшим навчанням упродовж життя (long life learning) дозволяє вже сьогодні

використовувати інноваційні засоби розвитку (e-learning), доступні майже кожному, хто бажає вчитись. E-learning - це доступність якісних знань при мінімальних витратах на їх отримання. Розрахунок витрат для забезпечення дієвості механізму «Самофінансування - Самовизначення - Самовдосконалення» є дуже актуальним і обумовлює перспективи подальших досліджень. Ми вважаємо, що використання змішаної оптимальної форми навчання, яка сформувалася у результаті еволюції розвитку вищої освіти (blended education), дозволить гармонізувати її регіональний механізм розвитку та форми фінансового забезпечення освіти.

На нашу думку, використання існуючого досвіду використання методу нормативно-подушового фінансування, створення ендавмент-фондів, застосування фандрайзингу та інших джерел фінансового забезпечення розвитку вищої освіти на регіональному рівні дозволить вдосконалити фінансовий механізм у регіоні, в якому передбачено досягнення більш високого рівня збалансованості структури фінансового забезпечення вищої освіти.

Враховуючи міжнародний досвід фінансового забезпечення розвитку вищої освіти регіонів світу, діходимо висновку, що реально існуючі окремі варіанти мають бути використані лише після детальної оцінки всіх їхніх переваг та недоліків, які були виявлені у країнах їх застосування (табл. 2).

Порівняльні особливості варіантів фінансового забезпечення ВНЗ*

Форма фінансового забезпечення	Недоліки	Переваги	Регіони та країни
Освітній податковий кредит	Високий рівень виплат випускника, що йдуть за навчанням	Доступність освіти в потрібний час, дієва система відбору знань	США, Австралія, Великобританія
Пільги	Залежність студента від ВНЗ	Помірні витрати на освіту	США, європейські країни, Східна Азія
Благодійні внески	Дійсно цільове використання	Мінімальні витрати	Росія, США.
Регіональні програми для місцевих жителів	Порушення законодавства	Помірні витрати на освіту	США (Каліфорнія, Мічиган)
Нормативно-подушове фінансування	Дійсно цільове використання	Помірні (бюджетні) витрати	Росія
Фандрайзинг	Низький рівень партнерства між ВНЗ та бізнесом	Підвищення рейтингу регіональних ВНЗ	США, європейські країни

Джерело: Складено автором

* Згідно з рейтингом (див. табл. 1)

Для практичного вирішення зазначених питань необхідним є:

- вдосконалення нормативно-правової бази забезпечення фінансово-господарської діяльності ВНЗ у напрямі розширення джерел доходів від науково-дослідної діяльності і навчальної діяльності (продажу наукових публікацій, розробок, консультативних послуг);

- стимулювання розвитку системи оподаткування, що сприятиме інвестуванню в систему вищої професійної освіти.

Серед напрямів покращання фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні та її регіонах на основі вивчення міжнародного досвіду фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти пропонуємо:

- внести до ЗУ “Про вищу освіту” право на створення ендавмент фондів при ВНЗ;

- залучити КУА (Компанії з управління активами) до операцій з доходами ВНЗ.

Висновки. Проведений аналіз регіональних інструментів фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в регіонах світу показує, що розподіл державних коштів на її розвиток у регіонах світу відбувається через блок-гранти та

нормативно-подушове фінансування, використання спеціалізації, а саме курси вузького спрямування (micro-specific) як додаткове джерело фінансового забезпечення ВНЗ в регіоні. Універсальним інструментом, що активно використовується у практиці фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в світі як для бюджетних, так і приватних ВНЗ, є створення ендавмент фондів. Актуальними є розробка та впровадження дієвих механізмів участі приватного сектора і приватних осіб, співпраці студентів і ВНЗ з бізнес-структурами за допомогою фандрайзингу, але відповідні законодавчі акти в Україні поки перебувають у стадії доопрацювання. Використання blended education як засобу підвищення ефективності фінансового забезпечення якості й доступності вищої освіти регіону. Змішане навчання – результат розвитку форм вищої освіти. Однак прийняття у законодавстві відповідної узгоджувальної норми про фінансування розвитку вищої освіти на регіональному рівні може мати значний позитивний результат та створювати можливості отримання якісної і доступної освіти.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту : Закон України № 2984 – III // ВВР. – 2002. - № 20. – С. 134.
2. Василькова, Н.В. Університетська автономія в Європі / Н. В. Василькова // Вища освіта: шляхи розвитку та забезпечення якості : збірник Інституту вищої освіти КНЕУ ім. В. Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 41–68.
3. Іщук, Л.І. Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти у державах східної та центральної Європи / Л.І. Іщук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/17_4/283_Iszczuk_17_4.pdf
4. Качула, С.В. Інвестиції в освіту як фактор інноваційного розвитку економіки України / С. В. Качула // Вісник ДДФА: Економічні науки. – Дніпропетровськ, 2011. – № 1 (25). – С. 38-43.
5. Кучерносков, В. Фандрайзинг: мифы и реальность / В. Кучерносков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://test.eurekanet.ru/ewww2007/info/609.html>
6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки : [колективна монографія] / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.
7. Молчанов, И.Н. Финансирование высшего профессионального образования / И.Н. Молчанов // Аудит и финансовый анализ. – 2008. - № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.auditfin.com/fin/2008/1/Molchanov/Molchanov%20.pdf>
8. Норд, Г.П. Особливості фінансування бюджетних установ на прикладі ВНЗ / Г.П. Норд, Н.О. Руденко // Вісник ЖДТУ. - № 4 (54). - С. 342-347.
9. Офіційний веб-сайт Educational Information & Advising Center «OSVITA» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.center-osvita.dp.ua>
10. Офіційний веб-сайт «Федеральный образовательный портал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/>
11. Филатова, О.Г. Технологии и методы PR-продвижения информационных ресурсов. Вводный курс : учеб. пособие. – СПб.: НИУ ИТМО, 2012. – 73 с.
12. Халин, В.Г. О порядке определения нормативов подушевого финансирования образовательных услуг в российской высшей школе на современном этапе ее реформирования / В.Г. Халин, Г.В. Чернова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com/8_NMIW_2012/Economics/3_104260.doc.htm
13. Barr N. Financing higher education: Comparing the options. London School of Economics and Political Science/ Nicholas Barr. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://econ.lse.ac.uk/staff/nb/barr_HE_option030610.pdf
14. Geetha Rani P. Economic Reforms and Financing Higher Education in India / P Geetha Rani [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibbc.lt/economicreformshighereducation.pdf>
15. Kane Thomas J. Financing Public Higher Education: Short-Term and Long-Term Challenges/ Thomas J. Kane., Peter R. Orzag [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ffpfp045.pdf>
16. Lee M. Financing Higher Education / Molly Lee [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sensepublishers.com/media/405-financing-higher-educationa.pdf>

The financial support performed at the regional level for the purposes of further higher education promotion is analyzed through the published experience in several foreign countries. Teaching, research and other university activities look highly dependent on the financial situation of their institution, regardless the country. For the perspective of further development of university

education, it is important to realize all possible ways of monetary support with regards the regional opportunities. Typically, the financial support instruments are considered within the public and private economic areas. By the first way, a greater amount of higher education costs are met; the government budget stays a reliable flow. Then, as an alternative, cost-sharing is practiced in the cases when an institution tends to dependent on private resources. Special grant programs, per capita funding, are becoming effective help. Sometimes, attempts are made to increase the responsibility for the development of university education among the regional authorities; then the actual money comes from the raising of the regional taxes. In the last few decades, higher education financing at regional level has experienced the innovative practices of non-profit public organizations: they invite donations from individuals or businesses, they address charitable foundations or different endowment funds, they also contact on this matter the governmental agencies etc.

Tuition fees make up a special aspect in higher education financing and can be various in different countries. Another side of financial concerns at universities is connected with the monetary aid to students. A range of students' personal characteristics is considered for the opportunity to receive the financial aid, which can also be regarded as a valuable experience for management. Educational credit policies that take into account the regional specifics become of much interest.

Our experience of going into the practices of finance management at foreign universities broadens the range of options in current decision-making for Ukrainian education. Some financial support instruments, having already been used in other countries, look a possible perspective for Ukrainian universities, especially in a way of raising all possible regional resources.

Key words: financial support, higher education, universities, student, at regional level, fundraising.

REFERENCE

1. Pro vushjy osvity: Zakon Ykrajiny №2984 – III // VVR. – 2002. - №20. – s.134.
2. Vasul'kova, N.V. Yniversutets'ka avtonomiya v Evropi / N. V. Vasul'kova // Vushja osvita: shljaxu rozvutky ta zabezpechenja jakosti : Zbirnik instutyty vushoji osvitu KNEY im. V. Get'mana.– K.: KNEY, 2010. – s. 41 – 68.
3. Ishyk, L.I. Dyversifikacija dzherel finansuvannja vushoyi osvitu u derzhavax shidnoi ta tsentral'noi Evropu / L.I. Ishyk // [Elektronnyj resurs].– Rezhym dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/17_4/283_Iszczuk_17_4.pdf
4. Kachula, S.V. Investytsii v osvity yak factor innovachijnogo rozvutky ekonomiky Ykrajiny / S.V. Kachula // Visnik DDFA: Ekonomichni nayku. – Dnipropetrovs'jk, 2011. – № 1 (25). – s. 38-43.
5. Kychnosov, V. Fandraizing: mify i realnost' / V. Kychnosov // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://test.eurekanet.ru/ewww2007/info/609.html>
6. Ljudskij rozvutok v Ykraini : sotsial'ni ta demografichni chynnuku modernizachii natsional'noji ekonomiky : [kolektivna monografija] / [Libanova E.M., Makarova O.V., Kyruo I.O. ta in.]; za red. E.M. Libanova. – K. : In-t demografichnux ta sotsial'nux doslidgen' im. M.V. Ptyhu NAN Ykrajini, 2012. – 320 s.
7. Molchanov, I.N. Finansirovanie vusshego profesional'nogo obrazovaniya / I.N. Molchanov // Audit i finansovuj analiz. – 2008. - №1. [Elektronnyj resurs]. – Rezhum dostypy: – Режим доступу: <http://www.auditfin.com/fin/2008/1/Molchanov/Molchanov%20.pdf>
8. Nord, G.P. Osoblyvosti finansyvannja byudzhethnux ystanov na prukladi VNZ / G.P. Nord, N.O. Rydenko // Visnik GDTY. - № 4 (54). - s. 342-347.

9. Ofitsiyni veb-sajit Educational Information & Advising Center “OSVITA” // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.center-osvita.dp.ua>
10. Ofitsiyni veb-sajit «Federalnyj obrazovatel'nyj portal»// [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: . – Rezhim dostupu: <http://ecsocman.hse.ru/>
11. *Filatova, O.G.* Tekhnologii i metodu PR-prodvigenija informatsionnux resyrsov. Vvodni kurs : uchebnoe posobie. – SPb.: NIY ITMO, 2012. – 73 s.
12. *Xalin, V.G.* O porjadke opredelenija normativov podychevogo finansirovanija obrazovatel'nyh uslyg v rosijskoj vushej shkole na sovremennom etape ee reformirovanija / V.G. Xalin, G.V. Chernova // [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: www.rusnauka.com/8_NMIW_2012/Economics/3_104260.doc.htm
13. *Barr N.* Financing higher education: Comparing the options. London School of Economics and Political Science/ Nicholas Barr // [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: http://econ.lse.ac.uk/staff/nb/barr_HE_option030610.pdf
14. *Geetha Rani P.* Economic Reforms and Financing Higher Education in India / P Geetha Rani. // [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ibbc.lt/economicreformshighereducation.pdf>
15. *Kane Thomas J.* Financing Public Higher Education: Short-Term and Long-Term Challenges/ Thomas J. Kane., Peter R. Orzag // [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: – Rezhim dostupu: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ffpfp045.pdf>
16. *Lee M.* Financing Higher Education / Molly Lee // [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.sensepublishers.com/media/405-financing-higher-educationa.pdf>

Стаття надійшла до редакції 15.10.2013